

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI - I

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Emel Erten YAĞCI
Murat DURUKAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Doç. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Doç. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR
Yrd. Doç. Dr. Emel Erten YAĞCI
Yrd. Doç. Dr. Remzi YAĞCI

OLBA'nın bundan sonraki sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji ve S. Tarihi Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü MERSİN/TURKEY

KÜLTÜR BAKANLIĞININ MADDİ KATKILARIYLA HAZIRLANMIŞTIR.
Katkılarından dolayı İçel Vali Yrd. Muzaffer GÜZELANT'a teşekkür ederiz.

ISSN 1301-7667
MERSİN 1998

İÇİNDEKİLER

Hatçe BALTACIOĞLU	Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Akrobatlar Kabartması (Lev. 1-6).....1-28
Emel Erten YAĞCI	İ.Ö. İkinci Binde Anadolu'da Cam (Lev. 7-8). 29-44
Marianne STERN	Core-Forming in The Second Millennium B.C.: Recent Practical Experiments (Lev. 9-10).....45-48
Kamuran GÖDELEK	The Problem of Substance in Aristotle49-62
Fikret Kutlu YEGÜL	De Architectura Romana63-67
Serra DURUGÖNÜL	Seleukosların Olba Territorium'undaki "Akkulturation" Süreci Üzerine Düşünceler (Lev. 11-12).....69-76
Yasemin Er SCARBOROUGH	Dağlık Kilikya- Lamotis Mezarları (Lev. 13-17).....77-85
Murat DURUKAN	M.Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler.....87-95
Melih ARSLAN	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonlarındaki Anazarbus Sikkeleri (Lev. 18-24)97-119
Fikret ÖZBAY	Olba/Diokaisareia Su Sistemi (Lev. 25-26)121-129
Erendiz ÖZBAYOĞLU	Cicero'nun, Panter Avına İlişkin Birkaç Cilicia Mektubu.....131-138
Ümit AYDINOĞLU	Olba Bölgesi Yol Ağı (Lev. 27-28).....139-146
Murat ÖZYILDIRIM	Arkeoloji'de Kl.Yunanca ve Latince Sözcüklerin Kullanım Yanlıları.....147-152
Murat DURUKAN	Olba Territoriumu'nun Hellenistik Dönem Ölü Kültü Üzerine Gözlemler.....153-160
A. TIRPAN-B. SÖĞÜT	Batı Ovalık Kilikya'da Çokgen (Poligonal) TaşlıDuvar Örgü Tekniği (Lev. 29-52).....161-186
Remzi YAĞCI	Yeni Assur Döneminde Kuzey Suriye'de Ördek Biçimli Taş Ağırlıklara İki Örnek (Lev. 53-58).....187-198

OLBA/DİOKAİSAREİA SU SİSTEMİ (Lev. 25-26)

*Fikret ÖZBAY

Olba/Diokaisareia Kenti

İmparator Vespasianus döneminde yapılan askeri ve yönetsel düzenlemeler ile İ.S. 74 yılında Seleukos kralı Antiokhos IV tahttan indirilmiş; Dağlık ve ovalık Kilikia birleştirilerek Roma İmparatorluğu'nun Suriye eyaletine bağlı bir birim haline getirilmiştir. Bu aynı zamanda Olba/Diokaisareia'daki rahip-krallık sisteminin de sonu olmuştur¹. Böylece, bölge halkı üzerindeki dinsel baskının azalması ile zengin toprak sahiplerinden bir topluluk türemiştir². Rahip-kralların sahip olduğu güç, böylece toprak sahiplerine geçmiş, üretimde artış kaydedilmiş; bu sosyal değişim kentin yaşamına ve dış görünümüne de yansımıştır. Olba/Diokaisareia'nın Roma geleneklerine uygun bir metropol olmasını sağlayacak anıtların yapımına özellikle Traianus ve Hadrianus büyük önem vermişlerdir. Tiyatro, çeşme, gymnasium gibi yapılar, Olba/Diokasareia'yı tam bir Roma kenti havası kazandırılmıştır. Ancak, Romalıların kente yaptıkları en büyük yatırım, gelişkin bu su sistemini kurmuş olmalarıdır.

Bu makalede Olba/Diokasareia su yolu sistemi arkeolojik açıdan incelenecektir.

Olba/Diokaisareia Su Sisteminin Güzerğahı ve Tanımı Lamas Nehri

Lamas Nehri (Lamos), Orta Torosların batı kesiminde, yaklaşık 2000 m. yükseklikteki Bolkar dağların (Bulgardağı, Bozoğlan) daki kaynağının, Aksıfat ve Sarıaydın dolaylarındaki kaynak sularıyla birleşmesi ile oluşur. Kar, yağmur ve karst sularıyla beslendiğinden yazın da kurumaz. Erdemli ilçesi yakınlarındaki Limonlu kasabasından Akdenize dökülür. Yaklaşık uzunluğu 89 km., ortalama akım 7 m³ /s. ve Mart ayındaki maksimum akım (ortalama) 3.8 m³ /s. 'dir.³

Olba/Diokaisareia su yolu (Harita 1)

Lamas nehrinin kaynağından yaklaşık 5 km. uzaklıktaki, 1460 m. rakımlı Sarıaydın köyü yakınlarındaki Aksıfat kaynağından⁴, "yandan su alma

*Öğr. Gör. Fikret ÖZBAY Mersin Üniv. Fen-Edb. Fak. Arkeoloji ve S. Tarihi Bl. MERSİN

¹Ten Cate- Houwink 1967, s. 42

²Sayar 1994, S. 175

³Çangırı-Akpınar 1994, s.48

⁴Öziş 1987, sf 86

yöntemi"⁵ ile Roma kanalına alınan su, yaklaşık 36 km.'lik bir mesafe katederek Uzuncaburç'a ulaşır⁶. Roma döneminde yüzeyden yandan su alma yöntemi, su yollarında oldukça fazla kullanılmıştır⁷. Bu yöntem, nehir veya derelerin debisinin uygun olduğu noktalarda, akış yönünde nehre paralel olarak açılan kanallar yardımıyla suyun alınmasından ibarettir.

Olba/Diokaisarei su sisteminde üç kanal tipi gözlemek mümkündür;

- 1- Anakayaya oyulmuş galeriler
- 2- Anakaya oyulmuş veya harçlı duvar tekniğinde yapılmış üstü açık kanallar
- 3- Yeraltı Tünelleri (Specus)

Aksifat kaynağından yandan su alma yöntemi ile alınan su, Lamas vadisinin batı yamacında anakayaya oyulmuş kanallarla Oluk olarak adlandırılan mevkii'ye gelir. Buraya kadar olan su kanalları tamamıyla anakaya oyulmuş tüneller şeklindedir. Yaklaşık yüksekliği 1.50m, genişliği ise 1.00m kadardır. Galeriler bazı yerlerde daralmakta, bazı yerlerde genişlemekte bu nedenle, galeriler için standart bir ölçü vermek mümkün olmamaktadır. Su kanallarının yapımında, kanalın topografik eğim üzerindeki yerleşiminin suyun debisini yükseltmeyecek şekilde ayarlanması gerekmektedir. Bir başka deyişle, akan suyun seviyesini sabit tutmak için, kanalın bütün yol boyunca değişmeyen bir eğim üzerinde bulunması zorunluluğu vardır. Bu eğim, 150'de 1 ile 500'de 1 arasında değişen bir alcaımayı gerektirmektedir⁸. Vitruvius eğimin 200'de 1'den az olmamasını önermektedir. Yamaçta bulunan galerilerde meydana gelebilecek arızaları gidermek kuşkusuz çok zordur ve vadi yamacının çok dik olması dışarıdan bir müdahaleyi engellemektedir. Bundan dolayı, antik çağda bir arıza olduğu zaman müdahalelerin ancak suyun kesilmesi ile yapılmakta olduğu düşünülmektedir. Galerilerin havalandırmasını sağlamak için ise, her 50-60 m'de bir göz açılmıştır. Bu gözler esas olarak tünellerin kazısı esnasında ortaya çıkan kaya parçacıkların dışarı atılmasında da kullanılmıştır. Ayrıca kenar ölçüleri yaklaşık 1 metre olan gözler, galerilerin suyla temas etmeyen kısımlarının havasızlık ve nemden ötürü yosun tutmasını da engellemektedir.

Oluk mevkii'ne anakayanın içine oyulmuş galeriler ile gelen su, buradan da yine anakayaya oyulmuş ya da harçlı duvar tekniğiyle yapılmış kanallar yardımıyla Hangediği alanına ulaşır. Harç duvarlı kanalın genel malzemesi harç ve kaba taşlardır. Roma döneminde, Roma'da ve özellikle eyaletlerdeki su sistemlerinde harçlı taş duvarlar kullanılmıştır⁹. Duvarların suyla temas eden iç kısımları harçla iyice sıvanmış ve bu sayede sızdırmazlık sağlanmıştır. Genellikle tepe yamaçlarına yapıldıkları için yamacın egimine uygun bir şekilde üzerleri plaka taşlarla veya harçlı örtü sistemleriyle kapatılmıştır. Toprak kayması gibi doğal felaketlere karşı yamaca uydurulmuş eğim sayesinde kanal üzerinde toprak ve taş birikmesi engellenmiştir. Roma su kanalları genelde

⁵"Yandan su alma yöntemi" Hidrolik Mühendisliğinde kullanılan teknik bir terimdir.

⁶1954 yılında köylere su iletmeye amacıyla, Roma su kanalı tamir edilmiş, bundan dolayı antik kanalın su aldığı nokta eski görünümünü kaybetmiştir.

⁷Hodge1992, s.69-70

⁸Landers 1996, s..35

⁹Hodge1992, s..93-94

yüzeyde bulduklarından, benzer Yunan örneklerinden farklıdır. Yunanlılar inşa ettikleri bütün su kanalının üstlerini örtmüşler ve mümkün olduğu kadar suyu yerin altından akıtmışlardır¹⁰. Bu da suyun belli ölçüde temiz kalmasını sağlamıştır. Ancak, bunun en büyük dezavantajı, su yolunda meydana gelen bir arızanın zamanında giderilememesi olmuştur. Romalılar açık su yolunu tercih ederek böyle bir riski ortadan kaldırmışlar ama kirlilik sorununu halledememişlerdir.

Suyun kirlenmesine ve kanalların kapanmasına neden olan etkenleri, su yolunun kireçlenmesi veya kanal içinde çamur tabakalarının oluşması olarak gösterebiliriz. Kanalların, düzenli olarak temizliği ve bakımı yapılmaz ise zaman içinde harçla sıvanmış olan iç kesimde suyun içerdiği sodyum karbonat'dan dolayı kireç tabakası oluşmaktaydı ve bu da suyun akış hızını ve miktarını azaltmaktaydı. Ayrıca kireç suyun tadını bozmakta ve insanlarda çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmaktaydı. Sodyum karbonat oranının yüksek olduğu kaynaklardan suyunu alan su sistemlerinde, kireçlenmeden dolayı onarılması güç hasarlar meydana gelmekteydi. Kanaldan akan suyun taşıdığı kumlar, kanalların dirsek yaptığı veya aniden yükseldiği bölümlerde birikmekte ve en az kireçlenme kadar zararlı olmaktaydılar. Roma kentinde bu tip arızaları gidermek ve su sisteminin bakımını sağlamak için kölelerden oluşan bakım ekipleri kurulmuştu. Bu ekipler *curator aquarum* ve bayındırlık memurları tarafından düzenli olarak denetlenmekteydiler¹¹. Fakat imparatorluğun eyaletlerinde ki su sistemlerinin bakımı ve denetlenmesi ile ilgili bilgi yoktur ancak Roma kentinde kullanılan bu yöntemin eyaletlerde de kullanılmış olması mümkündür.

Hangediği ile Karkalanı arasında bulunan Bozağacı mevkiinde kanal yerin yaklaşık 10-15 m. altından galeri şeklinde geçmektedir. Topografyanın burada yükselmesi, suyun yüzeye yakın veya yüzeydeki kanallar ile iletilmesini engellediği için su, yer altı tünelleri (*specus*) yardımıyla taşınmıştır. Bu, Roma döneminde en çok kullanılan yöntemlerden biridir. Vitruvius tarafından da önerildiği gibi, yaklaşık 35.5 metrede bir yüzeye çıkan dikey bacaları olan düz tüneller yapmak idealdir. Bu da tüneller için çok sayıda baca açılmasını gerektirmektedir. Ayrıca bu projede yöntemi ya da en azından işi denetleyenlerin, madencilik yöntemlerini kullandıkları gözlenmektedir. Eskiçağ da en çok uygulanan maden ocağı kazma tekniği ile kuyuların açılıp bunların yatay tünellerle birleştirilmesi olgusu yaygındır. Burada da bir projeden başka bir projeye yöntem aktarımı gözlenmektedir. Kuyuları, arazinin incelenme aşamasında ya da kanalın yapımı tamamlandıktan sonra açmak daha kolay olmaktadır. Yeraltı tünellerinin mimarisi, taş duvarlar örülerek üstteki toprak ve taş yığıntıyı taşıması için bindirme tekniği (tonoz) ile inşa edilmesi olarak

¹⁰Coulton 1987, s. 72-73

¹¹Ashby 1973, s. 11-12

tanımlanabilmektedir¹². Tünellerin boyutunun bir insanın içinde rahatça hareket edebileceği ölçüde olması gerekmektedir¹³.

Bozağacı mevkiindeki yeraltı tünellerinin bacaları yaklaşık 100 m.'de bir açılmıştır. Tünel tamamlandığında hava bacaları, tünelin herhangi bir bölümünü denetleme ya da bakım için kolayca ulaşma olanağı sağlamaktadır. Deneyimli bir usta (madenci), tüneli düzenli olarak denetlediğinde, çökme veya göçük olması beklenen noktaları fark edebiliyor ve su kanalındaki herhangi bir sızıntı çabucak durdurulabilmektedir. Önemli bir kayma meydana geldiğinde ve tünelin bir bölümüne su bastığında, bacadan bir gözcü indirip göçüğün tam yerini ve suyun yayıldığı bölgeyi saptamak güvenli olmaktadır. Son olarak bacalar, tünele giren suyun ani olarak artması (örneğin, şiddetli bir yağmurdan sonra) ve bütün tüneli doldurması durumunda oluşabilecek hava kabarcıklarının serbest kalmasını sağlamaktadır. Bacalar, gereken iş gücü açısından pahalı olsalar da işin bitiş süresini çok fazla uzatmamaktadırlar. Tünel açmayı yavaş bir iş haline getiren tek etken, aynı anda çok az kişinin çalışabilmesidir¹⁴.

Karkalanı mevkiinden su yolu, anakayaya oyulmuş yada bindirme tekniğinde inşa edilmiş tüneller yardımıyla Topboğazı mekiine ulaşmaktadır. Topboğazı mevkiine kadar Sarıaydına giden modern yolun geçtiği vadinin sağ yamacında su yolunu gözleyebilmek mümkündür. Su, Topboğazı alanında aynı yolun sol yamacında ve yamacın yaklaşık 0.5m. altından tüneller yardımıyla taşınmaktadır. Bu tüneller anakayaya oyulmuşlardır ve tünellere belirli aralıklarla temizleme bacaları konmuştur. Yerleşim alanlarından oldukça uzak olan bu mevkiide suyun yer altından taşınmasının en önemli sebepleri, su yolunu düşman saldırılarından korumaktır. Ayrıca yağmurda kayma yapabilecek olan yamaç yüzeyinin güvensiz oluşu nedeniyle yeraltı tünelleri tercih edilmiş olmalıdır. Topboğazı mevkiinden sonra su yolu Topboğazı vadisinden Göksu vadisine geçmektedir. Buradan su yolu Uzuncaburca ulaşınca kadar Dekeboğazı ve Toloz mevki alanlarından da geçer. Dekeboğazı ile Toloz mevki arasında kanal, vadinin tabanına yakın bir yükseklikte ilerlemektedir. Oluk ve Hangediği mevki arasında bulunan kanallardan farklı olarak, buradaki kanalların üzerleri kapatılmıştır ancak her iki kanal inşa tekniği açısından aynı özellikleri göstermektedir. Bu mevki'deki kanallar üzerinde de havalandırma ve temizlik amacıyla küçük gözler bırakılmıştır. (Res. 1)

Kent İçindeki Su Dağıtımı

Yukarıda sözünü ettiğimiz kanallar yardımıyla taşınan su, Olba/Diakaisareia kenti içinde bulunan kulenin yakınındaki büyük sarnıçta toplanmaktaydı. Burada biriktirilen su daha sonra pişmiş toprak ve kurşun su boruları ile şehir merkezinde bulunan büyük yapılara ve çeşme binasına taşınmaktaydı.

Kent içindeki su dağıtım sisteminin büyük bir kısmı tahrip olmuştur. Korunan bölümlerinde su künkleri günümüzde bile gözlenebilmektedir. Elimizde

¹²Hodge 1992, s. 98-99, çiz. 53

¹³Landers1996, s. 35-36

¹⁴ A.g.e.

bulunan pişmiş toprak örnekleri, Anadolu'da bulunan diğer örnekler ile karşılaştırıldığında Ephesos'ta yamaç evlerde bulunan bir örnek ile büyük benzerlikler gösterir. Ephesos yamaç evler 2'de bulunan su borusu ile elimizde bulunan su boruları arasındaki benzerlik ağız profili ve gövde formlarında görülmektedir. Ephesos'taki su borusu Geç Hellenistik dönem ile İ.S. 365 arasına tarihlenmektedir¹⁵.

Olba/Diokaisareia'da elimize geçen kurşun su borusu örneği yoktur¹⁶. Ancak su sisteminde kurşun boru kullanıldığı olası görülmektedir.

İ.Ö. 1.yy'da yaşamış olan Vitruvius, kapalı kanal sistemlerinde pişmiş toprak veya kurşundan yapılmış boruları önermekte ama kurşun boruların zararlarını da gözardı etmemektedir. Bunlar, çok zehirli bir madde olan karbonatlı kurşun içerdikleri için kurşun zehirlenmesine yol açabilmektedirler. Ayrıca, pahalı bir maden olan kurşundan yapılmış boruların tamiride güçtür.¹⁷

Diokaisareia çeşmesi (Res. 2)

Dioaisareia Çeşmesi, kentin girişindeki anıtsal sütunlu yolun sağ tarafında ve gymnasium'un karşısında bulunmaktadır. Yapı, uzun bir dönem kendisini temel olarak kullanan bir evin altında kaldığı için çok tahrip görmüştür. Çeşmenin mimari elemanlarının bir çoğu üzerinde bulunan evin yapımında kullanılmış veya başka amaçlar için sökülüp götürülmüştür. Buna rağmen, ev çeşmenin planı esas alınarak yapıldığı için yapının planı bozulmadan korunmuştur.

Çeşme, ortada yarım daire şeklinde bir büyük niş ve iki yanında bulunan iki dikdörtgen nişten oluşan bir plana sahipti. Bu plan tipi, İ.Ö. 2. yy'dan geç antik döneme kadar kullanılmıştır¹⁸. Yapının önünde iki sıra sütun bulunmaktadır. İlk sırada dört sütun ikinci sırada ise sadece dikdörtgen nişlerin önünde birer sütun korunmuştur. Bu, sütunlar yapının en az iki katlı olduğunu göstermektedir.

Ortakdaki dairesel nişin önünde 10.24 x 3.65m. boyutlarında bir havuz (lacus) bulunmaktadır. Havuza, su muhtemelen yuvarlak nişin ortasında bulunan bir çörtenden sağlanmaktaydı. Ancak çörtlen günümüze kadar ulaşmamıştır.

Havuz'un hemen altında anıtsal yapıya oyulmuş iki kanal göze çarpmaktadır. Havuz'a yakın olan büyük kanalın üzeri dikdörtgen taşlarla kapatılmıştır. Büyük kanal, drenaj kanalı olmalıydı ve havuzda biriken fazla suyun boşaltılmasında kullanılmaktadır. Kanal üzerinde bulunan dikdörtgen kapak taşlarının diğer bir işlevi ise havuz'tan kolay su alınabilmesi sağlamak için basamak vazifesi görmektir. Küçük kanal ise basit bir oluk görünümündedir ve döşeme taşlarının üzerinde su birikmesini önlemek için yapılmıştır. Havuz ile sütunlar arasında dikdörtgen taşlardan oluşturulmuş döşeme bulunmaktadır.

¹⁵Özağaçlı1995 s. 49, çiz.19

¹⁶Uzuncaburç beldesinin belediye başkanı, şehrin su sistemine ait kurşun su borularını geçmiş yıllarda kent içinde görülebildiğini ancak bunların daha sonra tahrip edildiğini iddia etmektedir.

¹⁷Landers1996, s. 42-43

¹⁸Aran1971,s.113

Dikdörtgen formlu nişler büyük oranda tahrip oldukları için işlevleri hakkında yorum yapmak çok güçtür. Ortada bulunan dairesel nişte içlerine muhtemelen heykelticiklerin konduğu dört adet küçük niş vardır. Küçük nişlerden kenarlarda bulunan iki tanesi dairesel formda ortada bulunan iki örnek ise dikdörtgen forma sahiptirler.

Çeşme üzerinde bulunan bezemeler Severuslar dönemine aittir. Başaran'a göre "Birbirine çapraz geçişli yalın kıvrık dallarla bağlanmış, geniş yüzeyli yaprakları göbekte bağlı, özgün kenger yaprağı yaklaşık benzerlerini Pamphylia'dan Zeus Solymeus Tapınağı ve Side Çeşmesinde, Karia'dan Hieropolis Tiyatrosunda bulur ve bu özellikleriyle Erken Severuslar'ın yerel biçiminin temsilcisidir"¹⁹.

Olba/Diokaisareia çeşmesinin benzeri olan dairesel büyük bir niş ve iki yanında dikdörtgen küçük nişlerden meydana gelen çeşmeler İtalyada özellikle zengin evleri veya saraylarda görülmektedir²⁰. Herculaneum'da Casa di Nettuno e d'Anfitrite ²¹, Tivoli'de Villa Adriana'da bir çeşme²² bu arada sayılabilir. Anadolu'da İmparatorluk devrinde Pergamon Demeter Çeşmesinde²³, Ephesos²⁴, Side²⁵, Sagalassos ve Anemurion'daki²⁶ çeşmelerde benzer biçimle karşılaşılmaktadır.

Bu tip yapıların Suriye'de de anıtsal örneklerine rastlanmaktadır. Petra, Bosra ve Byblos'da şehir çeşmeleri en belirgin örneklerdir²⁷. Benzer bir anıtsal çeşmede Ürdün'ün Jerash kentinde bulunmaktadır²⁸.

Olba/Diokaisareia Su sisteminin Tarihlenmesi

Olba/Diokasareia su yolunun tarihleyebilmek için, bölgenin antik dönemdeki sosyo ekonomik ve sosyopolitik yapısını incelemek gerekmektedir.

Hellenistik dönemde Olba/Diokaisareia, Dağlık Kilikya bölgesinin dynastlık merkezidir. Lamus ve Kalykadnos nehirleri arasında kalan dağlık arazi bu merkezden yönetilmektedir. Ancak bu kadar büyük bir alanı idare eden kent, tahmin edildiği kadar büyük bir yerleşim değildir. Şehir merkezinde sadece Zeus Olbios Tapınağı ve büyük kule yapısı bulunmaktadır. Yaklaşık 22.4 m. yüksekliğindeki kule yapısında rahip-krallar, onların aileleri ve hizmetlileri yaşamaktadırlar. Kral-rahipler bölgeyi bu kule yapısından yönetmektedirler. Kentte, bu iki yapı dışında Hellenistik döneme tarihlenebilecek bir başka

¹⁹Başaran, s. 136, Lev.41b

²⁰Aran1971, s. 113

²¹Maiuri1946, res. 35

²²Kaehler1950, s.154, res.3

²³Aran 1971, s.113

²⁴A.g.e.

²⁵Mansel_1963,sf.70

²⁶Rosenbaum-Huber - Onurkan1967, s.9, res. 6 ; Aran1971, s.113, şek..52b

²⁷Petra için bkz. Butler1913, res. 72

²⁸Belloni, s.40, 41, 42

bulunan pişmiş toprak örnekleri, Anadolu'da bulunan diğer örnekler ile karşılaştırıldığında Ephesos'ta yamaç evlerde bulunan bir örnek ile büyük benzerlikler gösterir. Ephesos yamaç evler 2'de bulunan su borusu ile elimizde bulunan su boruları arasındaki benzerlik ağız profili ve gövde formlarında görülmektedir. Ephesos'taki su borusu Geç Hellenistik dönem ile İ.S. 365 arasında tarihlenmektedir¹⁵.

Olba/Diokaisareia'da elimize geçen kurşun su borusu örneği yoktur¹⁶. Ancak su sisteminde kurşun boru kullanıldığı olası görülmektedir.

İ.Ö. 1.yy'da yaşamış olan Vitruvius, kapalı kanal sistemlerinde pişmiş toprak veya kurşundan yapılmış boruları önermekte ama kurşun boruların zararlarını da gözardı etmemektedir. Bunlar, çok zehirli bir madde olan karbonatlı kurşun içerdikleri için kurşun zehirlenmesine yol açabilmektedirler. Ayrıca, pahalı bir maden olan kurşundan yapılmış boruların tamirinde güçtür.¹⁷

Diokaisareia çeşmesi (Res. 2)

Dioaisareia Çeşmesi, kentin girişindeki anıtsal sütunlu yolun sağ tarafında ve gymnasium'un karşısında bulunmaktadır. Yapı, uzun bir dönem kendisini temel olarak kullanan bir evin altında kaldığı için çok tahrip görmüştür. Çeşmenin mimari elemanlarının bir çoğu üzerinde bulunan evin yapımında kullanılmış veya başka amaçlar için sökülüp götürülmüştür. Buna rağmen, ev çeşmenin planı esas alınarak yapıldığı için yapının planı bozulmadan korunmuştur.

Çeşme, ortada yarım daire şeklinde bir büyük niş ve iki yanında bulunan iki dikdörtgen nişten oluşan bir plana sahipti. Bu plan tipi, İ.Ö. 2. yy'dan geç antik döneme kadar kullanılmıştır¹⁸. Yapının önünde iki sıra sütun bulunmaktadır. İlk sırada dört sütun ikinci sırada ise sadece dikdörtgen nişlerin önünde birer sütun korunmuştur. Bu, sütunlar yapının en az iki katlı olduğunu göstermektedir.

Ortadaki dairesel nişin önünde 10.24 x 3.65m. boyutlarında bir havuz (lacus) bulunmaktadır. Havuza, su muhtemelen yuvarlak nişin ortasında bulunan bir çörtenden sağlanmaktaydı. Ancak çörtenden günümüze kadar ulaşmamıştır.

Havuz'un hemen altında anıtsal nişin önünde iki kanal göze çarpmaktadır. Havuz'a yakın olan büyük kanalın üzeri dikdörtgen taşlarla kapatılmıştır. Büyük kanalın drenaj kanalı olmalıydı ve havuzda biriken fazla suyun boşaltılmasında kullanılmaktadır. Kanal üzerinde bulunan dikdörtgen kapak taşlarının diğer bir işlevi ise havuz'tan kolay su alınabilmesi sağlamak için basamak vazifesi görmektir. Küçük kanal ise basit bir oluk görünümündedir ve döşeme taşlarının üzerinde su birikmesini önlemek için yapılmıştır. Havuz ile sütunlar arasında dikdörtgen taşlardan oluşturulmuş döşeme bulunmaktadır.

¹⁵Özağaçlı1995 s. 49, çiz.19

¹⁶Uzuncaburç beldesinin belediye başkanı, şehrin su sistemine ait kurşun su borularını geçmiş yıllarda kent içinde görülebildiğini ancak bunların daha sonra tahrip edildiğini iddia etmektedir.

¹⁷Landers1996, s. 42-43

¹⁸Aran1971,s.113

Dikdörtgen formlu nişler büyük oranda tahrip oldukları için işlevleri hakkında yorum yapmak çok güçtür. Ortada bulunan dairesel nişte içlerine muhtemelen heykelticiklerin konduğu dört adet küçük niş vardır. Küçük nişlerden kenarlarda bulunan iki tanesi dairesel formda ortada bulunan iki örnek ise dikdörtgen forma sahiptirler.

Çeşme üzerinde bulunan bezemeler Severuslar dönemine aittir. Başaran'a göre "Birbirine çapraz geçişli yalın kıvrık dallarla bağlanmış, geniş yüzeyli yaprakları göbekte bağlı, özgün kenger yaprağı yaklaşık benzerlerini Pamphylia'dan Zeus Solymeus Tapınağı ve Side Çeşmesinde, Karia'dan Hieropolis Tiyatrosunda bulur ve bu özellikleriyle Erken Severuslar'ın yerel biçiminin temsilcisidir"¹⁹.

Olba/Diokaisareia çeşmesinin benzeri olan dairesel büyük bir niş ve iki yanında dikdörtgen küçük nişlerden meydana gelen çeşmeler İtalyada özellikle zengin evleri veya saraylarda görülmektedir²⁰. Herculaneum'da Casa di Nettuno e d'Anfitrite ²¹, Tivoli'de Villa Adriana'da bir çeşme²² bu arada sayılabilir. Anadolu'da İmparatorluk devrinde Pergamon Demeter Çeşmesinde²³, Ephesos²⁴, Side²⁵, Sagalassos ve Anemurion'daki²⁶ çeşmelerde benzer biçimle karşılaşılmaktadır.

Bu tip yapıların Suriye'de de anıtsal örneklerine rastlanmaktadır. Petra, Bosra ve Byblos'da şehir çeşmeleri en belirgin örneklerdir²⁷. Benzer bir anıtsal çeşmede Ürdün'ün Jerash kentinde bulunmaktadır²⁸.

Olba/Diokaisareia Su sisteminin Tarihlenmesi

Olba/Diokasareia su yolunun tarihleyebilmek için, bölgenin antik dönemdeki sosyo ekonomik ve sosyopolitik yapısını incelemek gerekmektedir.

Hellenistik dönemde Olba/Diokaisareia, Dağlık Kilikya bölgesinin dynastlık merkezidir. Lamus ve Kalykadnos nehirleri arasında kalan dağlık arazi bu merkezden yönetilmektedir. Ancak bu kadar büyük bir alanı idare eden kent, tahmin edildiği kadar büyük bir yerleşim değildir. Şehir merkezinde sadece Zeus Olbios Tapınağı ve büyük kule yapısı bulunmaktadır. Yaklaşık 22.4 m. yüksekliğindeki kule yapısında rahip-krallar, onların aileleri ve hizmetlileri yaşamaktadırlar. Kral-rahipler bölgeyi bu kule yapısından yönetmektedirler. Kentte, bu iki yapı dışında Hellenistik döneme tarihlenebilecek bir başka

¹⁹Başaran, s. 136, Lev.41b

²⁰Aran1971, s. 113

²¹Maiuri1946, res. 35

²²Kaehler1950, s.154, res.3

²³Aran 1971, s.113

²⁴A.g.e.

²⁵Mansel_1963,sf.70

²⁶Rosenbaum-Huber - Onurkan1967, s.9, res. 6 ; Aran1971, s.113, şek..52b

²⁷Petra için bkz. Butler1913, res. 72

²⁸Belloni, s.40, 41, 42

yapının bulunmaması, nüfusun rahip-krallar, onların ailelerinden ve bunların hizmetlerini gören köle veya hizmetlilerden oluştuğu göstermektedir²⁹.

Hellenistik dönemdeki kentin sosyal yapısı ve nüfus yoğunluğunun azlığı, 36 km. uzaklıktan su getirmeyi gerektirmeyeceğini göstermektedir. Ayrıca Kentin Hellenistik dönemdeki ekonomik durumu da buna izin vermemektedir. Eldeki veriler, kentin Hellenistik dönemde su ihtiyacını kule yapısının yakınında bulunan büyük sarnıçtan karşıladığını göstermektedir.

Bölgede, Roma egemenliği ile birlikte özellikle İ.S. 2.yy'da büyük bir imar hareketi dönemi yaşandı. Olba/Diokaisareia'da bu imar faaliyetinden nasibini aldı ve büyük Roma kentlerinde görmeye alıştığımız anıtsal yapılar bu dönemde inşa edildi. Bunların en önemlileri; Tyche tapınağı, gymnasion, anıtsal kent kapısı ve tiyatro'dur.

Roma döneminde, kent nüfusunun artması ile birlikte altyapı sorunları ile karşılaşmıştır. Su, bu sorunların en büyüğüdür. Dağlık Kilikya su sorununu her dönemde yaşamıştır ve günümüzde de yaşamaktadır. İ.S. 2.yy'da kentin su ihtiyacını karşılamak için Lamus nehrinden su alınmış ve Hellenistik sarnıçta biriktirilmiştir. Pişmiş toprak su boruları ve kurşun su boruları ile kente ve çeşme binasına su bu sarnıçtan aktarılmıştır.

Yukarıda geniş olarak işlediğimiz çeşme binası, İzodom duvar örgüsü ile İ.S. 2.yy'da kente inşa edilen diğer anıtsal yapılara (Tyche tapınağı) benzemektedir. Bilindiği gibi Roma döneminde çeşme yapıları su yollarının sonuna ve şehir halkının faydalanabileceği şekilde şehir merkezlerine inşa edilmişlerdir³⁰. Olba/Diokaisareia su yolunun bittiği nokta kent merkezindeki Çeşme binasıdır. Buna göre, su yolunun çeşme binası ile çağdaş olması gerekmektedir. Çeşme binası süsleme elemanları, benzerleri yardımı ile Erken Severuslar dönemine tarihlenmektedir³¹.

Eldeki bütün tarihsel ve arkeolojik veriler bir araya getirildiğinde, Olba/Diokaisareia su yolu için önerebileceğimiz en iyi tarih İ.S. 2. yüzyılın sonu olacaktır.

²⁹Durugönül1995, s. 75-82

³⁰Machatschek-Schwarz1981,S. 66 vd. ; Reuther1937, s. 1521

³¹Bkz dipnot 19

Kısaltmalar ve Kaynakça

- Aran 1971 Aran, B., *Anadoludaki Roma devri Mimarisi Plan bakımından Bölgesel Özellikler Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul 1971
- Ashby 1973 Ashby, T., *The Aqueduct of Ancient Rome*, Washington D.C. 1973
- Başaran 1995 Başaran, C., *Anadolu Mimari Bezemeleri Roma dönemi Lotus Palmet Örgesi*, Erzurum 1995
- Butler 1913 Butler, H., *Ancient Architecture in Syria*, Leyden 1913
- Belloni Belloni, S., *Jerash Spuren Vergangener Kulturen*, (Tanıtım broşürü), Amman
- Caulton 1987 Caulton, J.J., F.S.A., "Roman Aqueduct in Asia Minor", *Roman Architecture in the Greek World*, London 1987
- Çangırı-Akpınar 1994 Çangırı, A., Akpınar, M., "İçel-Silifke- Kızılgöçit Tarihi Su Yapıları", Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Devlet, Su İşleri Genel Müdürlüğü 40. kuruluş Yılı, Su ve Toprak Kaynaklarını Geliştirilmesi Konferansı Bildirisi Cilt I, Ankara 1994
- Durugönül 1995 Durugönül, S., "Olba Polis mi, Territorium mu?", *Likya Araştırmaları II*, 1995
- Hodge 1992 Hodge, T.A., *Roman Aqueduct & Water Supply*, London, 1992
- Kaehler 1950 Kaehler, H., *Hadrian und Seine Villa bei Tivoli*, Berlin 1950
- Landers 1996 Landers J.G.(çev. Barış Bıçakçı), *Eski Yunan ve Roma'da Mühendisliği*, TÜBİTAK popüler Bilim Kitapları 34, Ankara 1996
- Maiuri 1946 Maiuri, A., *Ercolano*, Roma 1946
- Mansel 1963 Mansel, A.M., *Die Ruinen von Side*, Berlin 1963

Özağaçlı 1995

Özağaçlı, G., *İonia Bölgesindeki Su Boruları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1995*

Öziş 1987

Öziş, Ü., *Su Müdürlüğü Tarihi Açısından Anadoludaki Eski SuYapıları , İzmir 1987*

Rosenbaum-Huber-Onurkan 1967

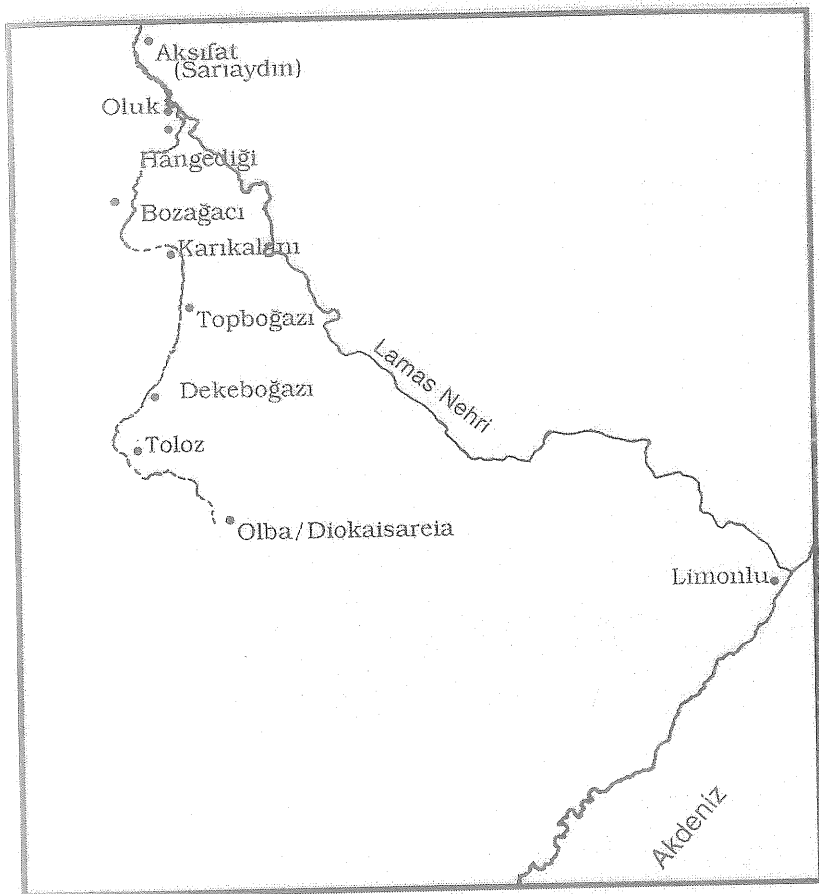
Rosenbaum, E., Huber, G., Onurkan S., *A Survey of Coastal Cities in Western Cilicia, Ankara 1987*

Sayar 1994

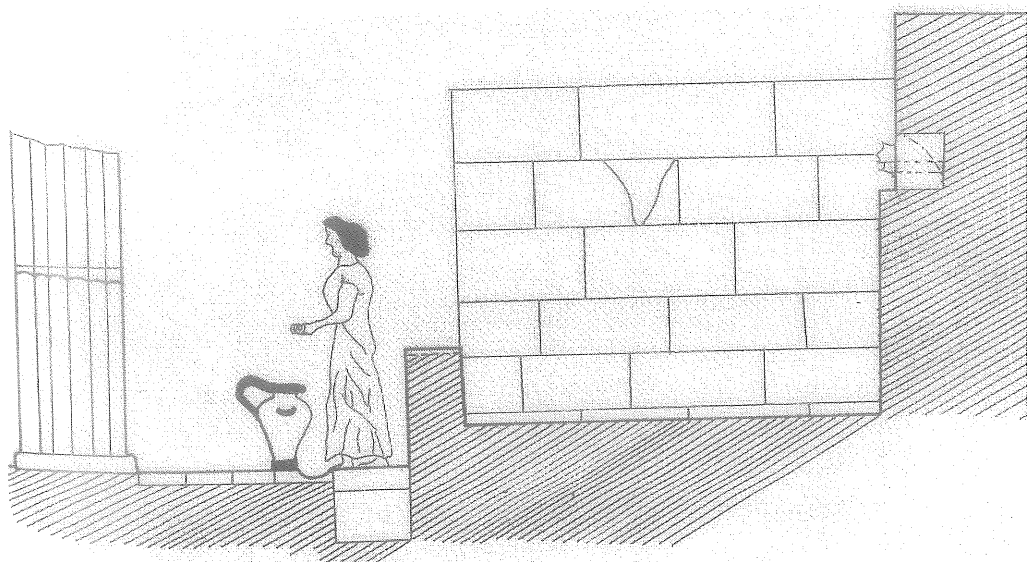
Sayar, M., " Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1993", XII. AST 30 Mayıs-3 Haziran 1994, Ankara

Ten Cate 1967

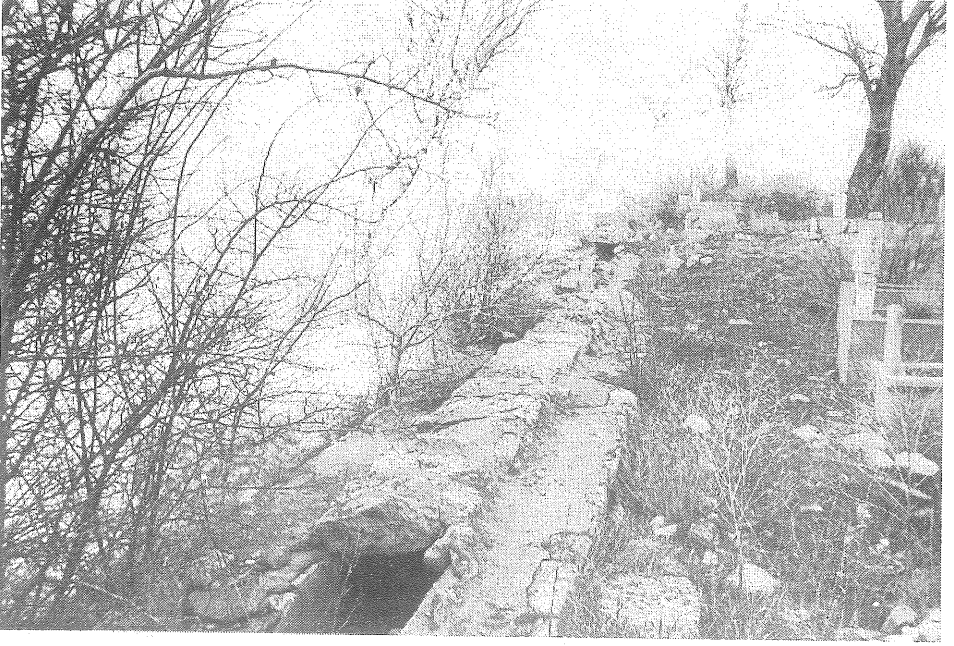
Ten Cate, Houwink, Ph. H.J., *The Luwian Population Groups and Cilicia Aspera During The Hellenistic Period, Leiden 1967*

Harita 1

Çizim 1

Resim 1

Resim 2